

DÖRDÜNCÜ MEDİTASYON

Hakikat ve Yanlışlık

Ve şimdi, içinde bütün bilgeliğin ve bilimlerin gizlendiği, bu doğru Tanrı tefekküründen, diğer şeylerin bilgisine doğru yol alabileceğimi düşünüyorum.

Bir önceki Meditasyon, başarılı olduğu takdirde, Tanrı'nın varlığını ve O'nun aldatıcı olmadığını kanıtladı. Tanrı bir aldatıcı değil ise, o zaman beni kaçınılmaz şekilde aldanan biri olarak yaratmış olamaz. Bu zor olan başka bir soruya sebep olur. Tanrı mükemmelse ve ben O'nun yarattığıysam, nasıl oluyor da hatalar yapıyorum. Bu hata problemidir ve bu Meditasyon'un en ilginç ve önemli yönü budur. Descartes şu şekilde tartışmak isteyecektir. Ben Tanrı'nın yarattığıyım, dolayısıyla *doğru kullanıldığı* zaman güvenilir olan bir zihne sahibim. Bunun ne anlama geldiği üzerinde durmak gerekir. Ancak şimdiden görüyoruz ki, bu ikinci bir zor soruya neden oluyor. Eğer aklım ancak Tanrı'nın varlığını ispat ettikten *sonra* güvenilir oluyorsa, o zaman ilk aşama olarak nasıl Tanrı'nın varlığını ispat edebiliyorum. Tanrı'nın varlığını ispat etmek için zihnime güvenmem gerekiyor, ancak Tanrı'nın varlığının bilgisi olmadan da zihnime güvenmemem gerekiyor. Bu V. Meditasyon'da daha detaylı üzerinde durulacak olan 'Kartezyen Döngü' problemidir.

Hata Problemi

Eğer Tanrı varsa ve beni yarattıysa ve aldatan değilse, o zaman nasıl oluyor da ben yanlışlar yapıyorum? Kimse bazen yanlışlar yaptığını inkâr edemez ve Descartes bunu hiçbir zaman inkâr etmez. Birinci Meditasyon, hatırlarsanız, yanlışlar yaptığımız olgusu üzerinde öncüllenenmiştir ve bu olgu evrensel skeptik itiraz üretmede kullanılmıştır. Bazen yanılırız (algı ya da rüya yoluyla): sürekli yanılma içerisinde olmadığımızı düşünmek için hangi nedenlerimiz var? Descartes bile, en sonunda, skeptik itiraza cevap verirken, bazen yanıldığımız olgusuyla baş başa kalmıştır. Descartes'ın sunduğu şekliyle, problem, geleneksel kötülük problemine benzerdir: Eğer Yarattıcı olan Tanrı varsa ve iyiye, o zaman neden yarattığında kısmen kötülük vardır? Bu problemin geleneksel cevabı, Tanrı'nın bizi özgür iradeyle yarattığı ve kötülüğün bu özgürlüğün suiistimalinin sonucu olduğudur.

Hata problemine Descartes'ın çözümü

Descartes'ın bu probleme ilk cevabı kulluk tevazusundan gelir: Tanrı'nın amacını biz anlayamayız ve eğer bakış açımız bu kadar sınırlı olmasaydı, şeylerin evrensel planında hatalarımızın bir yeri olduğunu görebilirdik. Descartes'ın ikinci ve en önemli yanıtı ise yargı teorisidir.

Hatalar yanlış yargılardır. Yargının doğasını yakından incelediğimizde, *zihin* ve *irade* yetilerini içerdiğini görürüz (56-58). Her ikisi de İkinci Meditasyon'da varlığı ispatlanan benliğin ya da ruhun yetileridir ve *ideaları algılama* eylemleri ve iradenin eylemleri, Kartezyen anlamda, genel olarak *düşünmenin* eylemleri olarak ele alınırlar.

Zihnin eylemleri sınırlıdır. 'Zihnin [tek] yaptığı olası yargıların öznelere olan ideaları algılamamı sağlamasıdır ve sadece bu şekilde anlaşıldığı zaman, hiçbir hatayı barındırmayacaktır. Zihin, kendi başına, belli başlı önermelerin doğru ya da yanlış olduğunu ilan etmez. Önermeleri ya da ideaları ileri sürer ve bu önermeler ya da idealar hakkında hüküm vermeden bunları değerlendirir. Zihin tek başına yargıda bulunmaz. Ve hata yanlış

yargıdır. Zihnin ileri sürdüğü idealar, iradenin eylemi tarafından *doğrulandığında* ya da *reddedildiğinde* yargılar oluşturulur. Doğrulama ya da ret zihnin değil iradenin uyguladığı zihinsel eylemlerdir. İrade, açık ve seçik olmayan ideaları doğruladığı zaman hata ortaya çıkar ve böylece irade yanlış yargıda bulunmuş olunur.

Bu resimde, zihin, daha çok, delilleri gelişi güzel sunan dağınık ve fikri olmayan bir avukata benzer: bazı idealar açık ve seçiktir; bazıları karışık ve belirsizdir; zihnin cahilliğinden kaynaklanan büyük boşluklar vardır ve zihin, incelediği ve ileri sürdüğü idealar hakkında, kendi başına bir hükümde bulunmaz. İrade, zihin gelişi güzel ileri sürdüğü delilleri gözden geçiren ve hüküm veren bir yargıca benzer. Örneğin, zihin, taraf tutmadan, üçgenin üç kenarı vardır ideasını ileri sürer. İrade kararı verir. ‘Evet, bu iyi bir ideadır. Açık ve seçiktir. Bunu doğrulayabilirim.’ Bu şekilde, yargılar, zihin ve iradenin ortaklaşa eylemlerini içerir, ancak kararı veren (deyim yerindeyse) iradedir. (bu şekilde konuşmanın bazı problemleri vardır: karar vermek birinin iradesini kullanmasıdır, ancak irade karar verir demek biraz tuhaftır. Fakat bu problemler üzerinde durmayacağız.)

Bu mümkündür çünkü Tanrı beni *sınırlı* zihin ve *sınırsız* irade ile yarattı. İkinci Meditasyon benliğin bir şekilde sınırlı olduğu şeklinde sonlanmıştı ve bu Meditasyon’da onun zihin yönünden sınırlı olduğunu öğreniyoruz. Zihnin sınırları vardır: kapsamı sınırlıdır (her şey hakkında ideası yoktur); zekâsı sınırlıdır (bütün ideaları açık ve seçik değildir). İrade ise sınırsızdır:

Kendi içimde muazzam bir şekilde tecrübe ettiğim ve ondan daha muazzamını tasavvur edemediğim sadece irade yetisi ya da seçme özgürlüğüdür; o kadar ki özellikle irade sayesinde, kendimin bir şekilde Tanrı’nın imgesi ve benzerliğini taşıdığımı anlıyorum. Tanrı’nın iradesinin benim irademden, iradeye eşlik eden ve onu daha dayanıklı ve etkili kılan güç ve bilgi bakımından ve ayrıca çok daha kapsamlı olan nesnesi bakımından, daha muazzam olmasına rağmen, yine de en temel ve mutlak anlamda o kadarda muazzam değilmiş gibi görünüyor. Bu iradenin bir şeyi yapma ya da yapmamaya bağlı olmasından kaynaklanıyor (yani, doğrulamak veya reddetmek, sürdürmek ya da önlemek) ya da basitçe, akıl bir şeyi doğrulamak ya da reddetmek için ya da sürdürmek ya da önlemek için ileri sürdüğünde, harici kuvvetler tarafından yönlendirildiğimizi hissetmemeye eğilimimizin olmasından kaynaklanıyordu.

Onaylamağı ya da yapmayı seçemeyeceğimiz o kadar çok şeyin olmasından ötürü iradenin sınırsız olmadığını düşünebiliriz. Onlar hakkında bir fikrim olmadığı için, matematiksel sınırsızlığın farklı sıralamaları hakkındaki önermeleri doğrulamayı seçemeyebilirim. Aya uçmayı seçemeyebilirim. Bu engeller iradenin üzerine yerleşmiyorlar mı? Descartes hayır diyecektir; bunlar, seçme fakültesi olan iradenin üzerine değil, zihin üzerine ve benim gücüm üzerine olan engellerdir. Yukarıda, sonsuz iradesi ‘bilgi ve güç’ ile birleştirilerek bizden daha ‘etkili’ hale gelen Tanrı ile zıtlığın farkına varalım. Tanrı’nın zihni her şeyle ilgili önermeler ileri sürer ve bunlar açık ve seçiktir. Bu yüzden doğru yargıları doğrulamayı seçmek için iradesini kullanabilir. Tanrı en güçlüdür. Bu yüzden isteği şekilde eylemde bulunmayı seçmek için iradesini kullanabilir. Biz Tanrı’nın akli ve gücüne sahip değiliz. Ancak irademiz eşit şekilde sınırsızdır. İrademiz kendi içinde sınırsız değildir: sınırlar iradeden değil ancak sınırlandırılmış akıl ve güçten kaynaklanıyor. Ben aya uçmayı seçebilirim: ancak, NASA sponsorluğuyla ve roketlerle gücümü arttırmadığım sürece, bu seçim etkili olmayacaktır. Bu seçme üzerinde değil, güç üzerinde bir sınırdır: ya da Descartes bu şekilde tartışacaktır.

Sınırlı zihin ve sınırsız iradenin birliği hata yapma özgürlüğünü sağlayacaktır. Zihin bana hepsi açık ve seçik olan idealar temin etmez, ancak irade onları doğrulama ya da reddetme özgürlüğüne sahiptir. Açık ve seçik olmayan ideaları doğrulamadan uzak durarak hata önlenir. Hata, günah gibi, insanın özgür iradeyi suiistimal etmesinin sonucudur. İnsan

hatası, insanın günahının Tanrı'nın iyiliğiyle uyumlu olması gibi, bu şekilde Tanrı'nın aldatan olmamasıyla uyumlu hale gelir.

İnanç ve irade

Descartes'e göre inanç, zihin tarafından ileri sürülen ve irade tarafından doğrulanan ideadır. Pratik eylemlerin iradeyi içermesi biçimiyle, inancın iradeyi içermesi biçiminin aynı olması şaşırtıcıdır. Belli bir şekilde eylemde bulunmayı seçebilirim: Yurtdışı Toplumsal Yardımlaşma'ya bağışta bulunmayı seçebilirim; bir bebekten lolipop çalmayı seçebilirim. Doğru bir şekilde eylemde bulunmayı seçebilirim ya da uygun olmayan bir şekilde eylemde bulunmayı seçebilirim. Benzer şekilde, belli şeylere inanmayı seçebilirim: 2 ve 3'ün toplamının 5 olduğuna inanabilirim; maddenin zihinden daha iyi bilindiğine inanabilirim. Doğru bir şekilde inanmayı seçebilirim ya da uygun olmayan bir şekilde inanmayı seçebilirim. İnanç burada eylemin bir çeşidi olarak ele alınmıştır. Doğruluk ise iyiliğin bir çeşidi olarak ele alınmıştır. Descartes'ın açıklamalarıyla ilgili en temel sorulardan biri inanç ve eylem arasındaki benzetmenin yerinde olup olmadığıdır. Birçok felsefeci, 'uygun olmanın yönü'ne bağlı nedenlerden ötürü, inanç ve eylemin benzer olduğunu reddeder. Mesela, Bernard Williams, iradeyle eylemde bulunduğumuz gibi basitçe iradeyle inanamayız der.

Kolayca bir şeye inanmayı sağlayamam rastlantısal bir olgu değildir. Nedendir bu? İncanın karakterlerinden biri olan doğruyu amaçlama nedenlerden biridir. Eğer bir inancı iradeyle edinebiliyorsam, doğru ya da yanlış olup olmamasına bakmadan onu edinebilirim; hatta doğru ya da yanlış olsa da onu edinebileceğimi bilirim. Eğer, bütün bilincimle, doğru olup olmamasıyla alakasız olarak bir inancı edinmeyi isteyebiliyorsam, bu olmadan önce, onun inanç olduğunu ciddi bir şekilde düşünüyorum olmam anlaşılması zor bir şeydir, yani, gerçekliği temsil ettiğini iddia eden bir şey olarak. ('Deciding to Believe', *Problems of the Self*, Cambridge University Press, 1973, 148)

Descartes inanmayı seçebileceğimizi söyler. Nasıl? Muhakkak, Descartes'ın şüphe götürmez inançları bulmaya olan bağlılığı karşı koyamayacağım inançları bulmaya olan bağlılıktır. Ancak bu inançlara karşı koyamıyorsam, bunları doğrulamayı hangi manada 'sececeğim'? Descartes'ın, şu ana dek, şüphe götürmez olduklarını iddia ettiği inançların örnekleri şunlardır. 'Düşünüyorum'. 'Varım'. 'Maddenin özü uzamsaldır'. 'Esasen düşünen bir şeyim'. 'Tanrı vardır'. 'Tanrı aldatan değildir'. Konu bu önermeleri aynı şekilde karşı konulamaz bulmamız ya da bulmamamız değildir. Descartes şüphelenilemez olduklarını söyler. Eğer şüphelenilemezlerse, nasıl onları doğrulamayı 'sececeğim'. Seçmek, aksi yönde hareket etmeyi de ima etmiyor mu?

Belki Descartes'e destek vererek, gerçekten bazı durumlarda birisi inanmayı seçebilir, diyebiliriz. İtirazlara cevaplarda, Descartes, *bir şeye inanmak istediğin için* ona inanmayı seçebilirsin der. Bazen, inancın *doğruluğundan* ya da inanca dair *delillerden* ya da anlamını sağlayan *açıklıktan* bağımsız nedenlerden ötürü bir şeye inanabilirsin. Pragmatik nedenlerden ötürü bir şeye inanabilirsin. İnanması kolay ya da rahatlatıcı ya da zevkli olduğu için bir şeye inanabilirsin. Descartes iki örnek verir. Bir tanesi, net bir anlayışınız olmasa da, tanıdık ve rahatlatıcı olduğu için inanmaya devam ettiğiniz zihnin uzamsal ya da maddesel bir şey olduğu inancıdır: *Ona basit bir şekilde inanıyorsunuz* çünkü geçmişte inandınız ve görüşünüzü değiştirmek istemiyorsunuz. Diğeri ise, zehirli ama güzel kokulu elmanın besleyici olduğu inancıdır: 'kokusunun, renginin vesaire hoş olduğunu anlıyorsun, ancak bu, bu elmanın yenmesinin faydalı olacağını anladığın anlamına gelmiyor; faydalı olacağına kanaat getiriyorsun çünkü buna inanmak istiyorsun. Rahatlığın ve zevkin bu (yanlış) inançlara sahip olmada belli başlı avantajları vardır. Onlara doğru ya da açıkça anlaşıldığı için inanmıyorsun: istediğin için inanıyorsun. Descartes bu örnekleri birisinin gerçekten iradesiyle

inanabileceğini göstermek için veriyor ki iradenin kapsamı aklın kapsamından daha büyüktür ve bu da hataya götürür.

İstediğin için inanmanın diğer örnekleri kendini kandırma durumlarıyla verilmiştir. Kocasının sadık olduğuna inanmak isteyen kadın buna inanmayı seçebilir: kocasının sadık olduğuna dair delilleri olduğu için değil, buna inanmak istediği için inanır. Doğru ya da yanlış buna inanmak yararlıdır. Ya da belki (daha önce farz edildiği gibi), içten içe inanmasa da, ona inandığına inanmayı seçebilir. Kendini kandırma durumlarını nasıl anlayacağımız, filozofların hala hem fikir olamadığı zor bir sorudur.

İlerleyen bölümlerde, diğer inanmaya karar verme durumlarını inceleyeceğiz. Bir tanesi onu tanımlayan ve belki de onun üzerinden eyleme geçen Fransız felsefeciden ismini alır, 'Pascal'ın Riski'. Eğer ateistleri cehenneme gönderecek Tanrı'nın var olma ihtimali varsa, Tanrı'ya inanmayı sağduyulu bir şekilde seçebilirim. Şu şekilde mantık yürütebilirim. Eğer Tanrı varsa ve O'na inanmazsam, cehenneme gideceğim. Eğer Tanrı varsa ve O'na inanırsam cehenneme gitmeyeceğim. Eğer Tanrı yoksa ve O'na inanmazsam cehenneme gitmeyeceğim. Eğer Tanrı yoksa ve O'na inanıyorsam cehenneme gitmeyeceğim. En kötü senaryo birincisidir. Tanrı'ya inanmama Tanrı'ya inanmadan daha risklidir. Ne olursa olsun Tanrı'ya inanırsam bir problem yok. Öyleyse Tanrı'ya inanmalı mıyım? Bu argümanın ileri sürdüğü şeye dikkat edelim: Tanrı'nın varlığına inan çünkü bu yararlıdır. Şunu söylemez: Tanrı'nın varlığına inan çünkü bu doğrudur ya da Tanrı'nın varlığının doğru olduğuna dair yeterli delil vardır. Argüman teorik bir neden değil de pragmatik bir neden sunar. Biraz yavaş gitmeliyim. İlk önce bir tür rol yaparak, Tanrı'ya inanan insanların pratiklerini yavaş yavaş benimserim. Gitgide gerekli inancı elde ettiğimi ve böylece kendimi cehennemden kurtardığımı bulurum. (Pascal'ın Risk'inde kendini kandırma var mıdır? Son örnekteki kadın gibi, bahse giren bir şeye doğru olduğu için değil de yararlı ya da rahatlatıcı olduğu için mi inanıyor?)

Bir diğer durumsa olması beklendiği için gerçekleşen inançlarla ifade ediliyor. Farz edelim ki ben bir derenin kıyısındaım ve karşıya zıplamak istiyorum. Ancak mesafe çok fazla gibi gözüküyor. Ama belki zıplayabilirim. Her iki durum içinde elimde delil yok. Tam da sınırda duruyor. 'Yapabilirsin' diyorum kendime. Kendimi yapabileceğime inandırıyorum. Yapabileceğime inanmaya karar veriyorum. Ve yapabilirim! İnanmaya karar vermek zıplama noktasında bana güven veriyor. İnançım kendisini doğru yapıyor⁶. Tabii ki bu gibi durumlarda, neye inanacağına karar vermede limitler vardır. Bir metre belki ama beş metre, hayır.

Bir şeye, ona karşı muazzam derecede delil olduğu halde inanmazsın gibi gözüküyor. Bir şeye inanmak istediğin için inanabildiğin en belirgin durumlar, elinde inanıp inanmama noktasında seni zorlayacak yeterli delilin olmadığı durumlardır. İnanç, delil ya da argümanla zorlanmazsa, seçim yapmak için bazen alan oluyor. Bazen iyi, bazen üzüntülü sonuçlarla, kimi zaman inanmayı istediğimiz şeye inanabiliriz. Üzüntülü sonuçlara örnek olarak, Keşmir'deki bir kasabanın 1500 evi ve kutsal bir mabedi yok eden yangın hakkındaki şu rapora bakın.

Kime inanalım...? Militanlar Hindistan askerlerinin yangını çıkardığını söylüyor. Hükümet, isyanların yangına neden olduğunu söylüyor... Her iki durumda da, güvenilir bir rapor ortaya çıkmayacak gibi gözüküyor ki bu durum sıradan insanların hangi tarafa inanmak isterlerse ona inanmalarıyla sonuçlanıyor ve Hindistan'ın tek Müslüman-çoğunluklu eyaletinin Müslümanları ile

⁶ Bu örnek William James'tendir, 'The Will to Believe', *The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy* içinde, (Longman's, Green and Co. 1891)

Hint-egemen Hindistan'daki herkesin arasında zaten önemli ölçüde var olan bölünmeyi derinleştiriyor. Uzlaşma çok uzaklarda gözüktüyor. (Moore ve Anderson, *Guardian Weekly*, 11 Haziran 1995)

Descartes'in yargı açıklamasının içerdikleri

İnanmayı seçtiğimiz durumlarda bizi katı bir şekilde bir istikamete ya da diğerine zorlayacak yeterli derecede delil ya da argüman yoksa bunun Descartes'in teorisi için içerdikleri ne olabilir? En belirgin durum bir nevi mantıksızlığı içeriyor gibi görünüyor: bir şeye, ona karşı delillerin olmasına rağmen inanmak (kendini kandıran kadın) ya da delil olmamasına karşın inanmak. İstenen inançlar, kötü inanç örnekleridir: Descartes'e göre kötü olan inançlar. Descartes sadece inanmamızı gerektirecek derecede nedenlerimiz olan şeye inanmalıyız der: akıl tarafından açık ve seçik olarak algılanan şeye inanmalıyız. 'Açık ve seçik' olmayan her şeye inanmaya karşı koymalıyız. Bu örneklerdeki özgürce seçilmiş olan inançlar iyi inançlar değildir.

Descartes'in teorisine olan içermeleri karışıktır. Descartes inanç ve irade teorisinin iki vazifeyi yerine getirdiğini söyler: hatayı açıklayabilir ve genel anlamda yargının doğasını açıklayabilir. Birinci iddia kısmen doğrudur. Descartes'in da dediği gibi bir şeye pragmatik nedenlerden ötürü ya da inanmayı istediğimiz için ya da rahatlatıcı ya da zevkli ya da kullanışlı olduğu için inandığımızda, hataya düşebiliriz. Hata inanmaya karar vermektен *doğabilir*. Hata iradenin suiistimalinden *doğabilir*. Ancak *bütün* hataların bu şekilde ortaya çıkması pek olası değildir. (Bu şekilde ortaya çıkmayan hatalar neler olabilir?). Ve ikinci iddia içinse, Descartes'in genel anlamda yargının doğasını açıklayabildiği iddiası inandırıcı değildir. Genel anlamda inanç iradenin kontrolü altında gibi gözüküyor. Güneşin parladığına, nükleer silahların olmadığına, bankada bir milyon dolarımın olduğuna inanmak hoş olacaktır. Eğer buna inanmaya karar verebilseydim hoş olacaktı. Yanlış inançlara sahip olmak hoş olabilir. Bazı şeylere inanmak hoş olacağından, bazen bunlara inanmayı başarabilirim. Ama genellikle bu gerçekleşmez. Kötü inançlar öylece seçilemez. Descartes'in yargı açıklaması, bunun neden böyle olduğunu anlatamıyor. İyi inançlar da öylece seçilemiyor. Karşı konulamaz, şüphe götürmez inançlar en iyi inançlardır (Descartes'in kriterine göre) ve aynı zamanda seçmeye en az açık olan inançlardır. Var olduğuma inanmaya karar verebiliyor muyum? 2 ve 3'ün toplamının 5 ettiğine inanmaya karar verebiliyor muyum? Bunlara inanmamak elimde değil. En iyi inançlar iradeye en az açık olanlardır.

Descartes bu meseleyi şu şekilde dillendirmiştir. Descartes,

Özgür olabilmek için, her iki noktaya da eğilimli olmama gerek yok; aksine, bir noktaya ne kadar çok eğilimim varsa... çünkü açık bir şekilde anlıyorum ki doğrunun ve iyiliğin nedenleri bu noktaya işaret ediyor... seçimim daha çok özgürleşiyor

der.

Descartes'in irade, eylem ve inancın her ikisinde de işin içindedir dediğinin hatırlayalım. Yanlış eylem (günah) yanlış inanç (hata) gibidir. Ben (ve Tanrı değil) her ikisi içinde sorumluyum ve her ikisi de iradenin suiistimalini içerir. Descartes, inanç ve eylem arasında çok yakın bir analogi kurmak istiyor ve bu az önce alıntılanan pasajda açıkça ortaya çıkıyor. İnanç ve eylemin her ikisinde de geçerli olan, genel anlamda, özgürlükten bahsediyor. Açık bir şekilde *doğrunun* nedenlerinin (inanç durumunda) ve iyiliğin (eylem durumunda) o noktayı işaret ettiğini açık bir şekilde anladığım için o noktaya ne kadar güçlü bir şekilde inanmaya ya da eylemde bulunmaya eğilimim olursa özgürümdür diyor. Asimilasyonu fark edelim: 'doğrunun nedenleri ve iyilik'. Bazı eylemlerin iyi olduğunu algılıyorum ve bu şekilde eylemde bulunmaya karar veriyorum. Bazı önermelerin doğru olduğunu algılıyorum,

böylece onlara inanmayı seçiyorum. Bu eylemin mantıklı bir açıklamasıdır. Çünkü Descartes inancın eyleme oldukça benzediğini düşünür, bunu inanç için de mantıklı bir açıklama olarak görür.

IV. Meditasyon hakkında değerlendirilecek sorular

(1) Descartes'ın iddiası olan iradenin sınırsız oluşunu anlamlı kılabilen bir yol bulabilir misiniz?

(2) Bir insanın yanlış olan şeye elinde olmadan inandığı bir durumu tahayyül edebilir misiniz? Eğer öyleyse bu Descartes'ın iddiası olan prensipte bütün hataları önleyebilirime karşı örnek olacaktır. Bu, hatanın tümüyle kişinin Tanrı'nın yarattığı iradeyi suiistimal etmesinden kaynaklanmadığını gösterir mi?

(3) Yukarıda bahsedilen durumların dışında birisinin inanmayı seçtiği olası başka durumlar düşünebilir misiniz? Bu durumlar ne kadar mantıklıdır?

(4) Descartes'ın inanç ve eylem arasındaki analogisi ne kadar akla yatkındır? Eğer bir eylemin iyi olduğunu algılasam (örneğin bağışta bulunmak), bu eylemi gerçekleştirmeye karar verebilirim. Bu eylemi gerçekleştirilmeye de karar verebilirim ve böylece iyi bir şey yapmayı becerememiş olurum ya da (daha kötüsü) kötü bir şey yaparım. Eğer bazı önermelerin doğru olduğunu algılasam (mesela 2 ve 3'ün toplamı 5'tir) aynı şekilde onlara inanmaya karar vermiş olur muyum? Tabii ki hayır. Bir şeyin doğru olduğunu algılasam, ona anında inanırım. Bir eylemin iyi olduğunun algılanması ve o eylemi yapmak arasında bir boşluk vardır.

Bazı felsefeciler bir eylemin iyi olduğunun algılanması ve o eylemi yapmak arasında bir boşluğun olduğunu inkâr ettiler. Mesela Platon bir eylemin iyi olduğunu algılayıp onu yapmaman, bu eylemin iyi olduğunu *tam anlamıyla* algılayamadığını gösterdiğini düşünür. Bu, bir şekilde *cahil* olduğunu gösterir. Platon çalıştığınız zaman ve ahlak felsefesi çalıştığınız zaman bu etkili düşünceyle karşılaşsınız. Eğer bu düşünce doğruysa, o zaman Descartes'ın ifade ettiği gibi, eylem ve inanç arasında bir benzerlik vardır. Bir eylemin iyi olduğunu algılamak ve onu yapmak arasında ya da bir önermenin doğru olduğunu algılamak ve ona inanmak arasında bir boşluk olmayacaktır. Ancak özgürlüğün rolü hakkında çözülmemiş sorular hala var olacaktır.

Belki, Descartes'ın yargı teorisinin oldukça ilginç ve zekice olduğu sonucuna varmalıyız ancak onun en akla yatkın uygulamaları bazı irrasyonel inançlar içindir ve genel inançlar için değildir –ve özellikle, kendi projesinin merkezinde yer alan rasyonel ve zorlayan ve şüphe uyandırmayan inançlar için değildir.